

РОЗДІЛ V. МЕНЕДЖМЕНТ ОСВІТИ: ТЕНДЕНЦІЇ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ

УДК 371.322:378.126:147

А. О. Кучерявий

Донецький юридичний інститут МВС України

ОСОБИСТІСНИЙ АСПЕКТ У ПРОЕКТУВАЛЬНИХ ПРИНЦИПАХ УПРАВЛІННЯ САМОСТІЙНОЮ НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ МАЙБУТНІХ ЮРИСТІВ

Самостійна робота студентів стає все більш затребуваною в навчальному процесі вищої школи. Це стосується й підготовки юристів. Стаття присвячена вирішенню питання врахування особистісного аспекту при проектуванні самостійної роботи майбутніх юристів. У дослідженні вивчено принципи, які визначають орієнтацію студентів на усвідомлення значущості набуття професійних знань, врахування вимог особистісно орієнтованого навчання, забезпечення мотивації студента та культивування процесу самоуправління. Результати дослідження дозволяють розпочати вивчення функцій суб'єктів управління самостійною роботою майбутніх юристів.

Ключові слова: управління, самостійна робота студентів, навчальні завдання, принципи, майбутні юристи, викладачі, потреба, знання.

Постановка проблеми. Використання самостійної форми навчання в процесі підготовки фахівців з вищою освітою набуває все більшої актуальності, зокрема через стрімкий розвиток інформаційних та комп'ютерних технологій. Але при цьому стають наявними труднощі, пов'язані з її проектуванням та організацією. Це обумовлено тим, що педагогічною наукою більше досліджувалася аудиторна форма навчання, яка за радянських часів та на першому етапі становлення української вищої школи була провідною. У тому числі, достатньо не вивчалася питання управління самостійною навчальною діяльністю студентів. Саме недостатність вивченості механізмів організації самостійної роботи студентів, зокрема юридичних спеціальностей, обумовлює проблему даного дослідження. У межах розв'язання цієї проблеми знаходиться й питання врахування особистісного аспекту при проектуванні самостійної навчальної діяльності студентів, необхідне для добору навчальних завдань, підготовки методичного забезпечення тощо.

Аналіз актуальних досліджень. Самостійна робота студентів як складова навчального процесу є предметом дослідження вітчизняних науковців [2; 5], які вивчають її зміст, принципи здійснення, надають рекомендації щодо її організації тощо. Деякі вчені заклали підґрунтя до виконання самостійної роботи студентами вищих закладів освіти,

визначивши операційну складову виконання типових завдань [1; 3]. Певну значущість для вивчення аспектів управління самостійною роботою майбутніх юристів мають роботи, присвячені саме підготовці фахівців правової галузі, де визначені етапи та орієнтири навчання [6]. Значним підґрунтям щодо опрацювання змісту проектувальних принципів є практичний досвід розробки змісту самостійної роботи, напрацьований у Донецькому юридичному інституті МВС України [4].

У сучасних педагогічних дослідженнях широко не розглядається питання управління самостійною навчальною діяльністю студентів, а відповідно – й безпосередні механізми її організації, зокрема в частині проектування самостійної роботи. Саме певна частина проектувальних принципів і є предметом розгляду цієї статті.

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є визначення сукупності принципів, що обумовлюють особистісну складову проектування самостійної роботи майбутніх юристів. Відповідними завданнями є розгляд змісту та значущості кожного з них.

Виклад основного матеріалу. Процес управління самостійною роботою студента уособлює взаємодією суб'єкта управління з майбутнім фахівцем, тому повинен урахувати особистісні потреби конкретної людини. Відповідні проектувальні принципи мають бути орієнтованими або на задоволення цих потреб, або на їх регулювання. Першим принципом, що містить елементи врахування особистісних потреб студента є принцип створення умов для усвідомлення майбутніми юристами суспільної, наукової й особистісної значущості набуття професійних знань. Упровадження цього принципу необхідне для того, щоб дидактична мета взаємодії педагога та студента набула для останнього якості самоцінної. Це є умовою свідомого самоконтролю студента за перебігом засвоєння навчального матеріалу, формування його особистої системи цінностей, зацікавлення якістю засвоєння знання.

Розглянемо ті аспекти значущості знання, які мають викликати особисту зацікавленість студента. Першим з них є науковий. Усвідомлення значущості окремого знання відбувається за наявності перспектив його використання на практиці, вивчення наступних тем, інших предметів тощо. Викладач цього досягає через пояснення факту значущості знання та шляхом добору завдань для самостійної роботи, якщо вони носять практичний і творчий характер, та вправ, що поєднують матеріал з кількох тем або є міжпредметними.

Наступним аспектом є суспільна й професійна значущість знання. Професія не існує поза суспільством, отже, професійна значущість знання є

й суспільною водночас. Відповідно суспільно значущими є правові дисципліни: суспільство потребує носіїв знання з різних галузей права, якими й мають стати сьогоднішні студенти. Підкреслити професійну та суспільну значущість знання можливо за умови добору завдань, що мають потенціал подальшого застосування при вивченні цієї та інших навчальних дисциплін у практиці юриста.

Третій аспект значущості знання – особистісний, який може бути розкритий у різних напрямках. Студент змінюється після кожного навчального заняття чи модулю самостійної роботи, необхідно лише орієнтувати його на постійний самоаналіз. Використанням особистісної значущості знання також є створення умов для самореалізації студентів, яке відбувається як у процесі оволодіння знанням, так і при його подальшому використанні. У цій ситуації викладач має спиратися на пізнавальні та професійні потреби майбутнього юриста. Забезпечення самореалізації може відбуватися через диференційований добір навчальних завдань як за змістом, так і за рівнем складності: «сильні» студенти потребують складних завдань та опанування новим матеріалом, «слабкі» – вправ репродуктивного характеру. Черговим напрямом є забезпечення розуміння студентом безпосередньої користі конкретного знання для наступних навчальних досягнень та професійної діяльності.

Другим принципом нашого розгляду є принцип опори на особистісно орієнтований підхід при доборі навчальних завдань. Він вимагатиме від викладача, по-перше, врахування індивідуальних особливостей студентів. За відсутності часових чи діагностичних можливостей вивчення кожної особистості можливим є врахування певних тенденцій щодо пізнавальних інтересів та потреб більшості студентів. Зокрема, викладач має враховувати їхній загальний освітній рівень, стан підготовленості до вивчення предмету, ціннісні орієнтації, вікові характеристики, професійну приналежність тощо. Під час підготовки фахівців для правоохоронних органів викладач свідомо чи інтуїтивно враховує такі загальні характеристики курсантської спільноти, як дисциплінованість, обмеженість у вільному часі, посередня схильність до ініціативності, побоювання покарання за негативні результати в навчанні тощо.

Дотримання викладачем вимог особистісно орієнтованого навчання передбачає врахування потреб студентів щодо якості методичного забезпечення самостійної роботи, складності навчальних завдань, їх кількості, загальних умов для навчання. Зокрема, кількість та обсяг вправ не повинні викликати перевантаження студента, а умови навчання

цивільного студента та курсанта закладу МВС України суттєво різняться. На відміну від студента курсант майже не розпоряджається своїм часом, а обставини його побуту в казармі виключають індивідуальні умови навчання. Відповідно, курсант може опрацювати меншу кількість завдань самостійної роботи.

Добір завдань ґрунтується й на навчальних здібностях майбутніх юристів, зокрема частина вправ призначається обдарованим студентам, що також відповідає вимогам особистісно орієнтованого навчання. Відповідно, індивідуальними мають бути і критерії оцінювання результатів виконання самостійної роботи.

Третім принципом нашого дослідження є принцип усебічного забезпечення мотивації самостійної навчальної діяльності. Серед різних механізмів її формування викладач, передусім, має спиратися на ті, що здатні поєднати внутрішні потреби особистості зі змістом навчання. У разі відсутності навчальних потреб, усвідомлюваних студентом, завданням викладача є створення необхідних умов для їх утворення через осмислення та емоційне переживання.

Перший механізм формування зазначеної мотивації полягає в забезпеченні професійної та навчальної самореалізації майбутнього юриста. Унеможливити її може низька якість навчальних завдань та відсутність їх професійно-практичної зорієнтованості. Як зазначалося вище, завдання самостійної роботи повинні містити елемент творчості, що відповідає природній схильності людини до пізнання та застосування раніше набутих здібностей. За необхідності здійснення творчої дії в студента з'являється потреба зробити крок уперед у власному розвитку, яка активізує його навчальну діяльність. Забезпечити наявність елементів творчості здатний, зокрема, фактор новизни навчального матеріалу, адже засвоєння нових відомостей чи опанування новими способами розв'язання задач є за своєю суттю мінідослідженнями, а відтак – творчими видами роботи.

Інший механізм формування в майбутніх фахівців мотивів до виконання самостійної роботи полягає в поєднанні їхніх навчальних та соціальних потреб. У першу чергу мова йде про комунікативну соціальну потребу майбутніх юристів. Саме її реалізація обумовлює виключну активність студентів у ході проведення рольових ігор та тренінгів тощо, а сама комунікативна діяльність стає засобом навчання. Цікавим досвідом застосування комунікативних технологій є досвід Донецького юридичного інституту МВС України в двох напрямках. Перший – це проведення комплексних рольових ігор для курсантів старших курсів усіх факультетів.

Саме комунікація між представниками різних служб міліції при розкритті штучно створеного злочину є одним з чинників реалізації кращих професійних і особистісних якостей курсанта. Другим напрямом застосування комунікативних технологій є проведення зі студентами факультету права занять щодо корекції мовних умінь. Відповідні завдання на виголошення звуків, слів, словосполучень, побудову фраз студенти виконують і самостійно. Ці завдання абсолютно відповідають внутрішнім потребам майбутніх юристів, виконуються з ентузіазмом, хоча, як правило, і не містять правового змісту.

Формування мотивів навчання забезпечується й вимогами з боку викладача щодо виконання самостійної роботи. Такі вимоги стосуються якості виконання завдань, їх кількості, оформлення, строків подання на перевірку. Наявність вимог дозволяє викладачеві не тільки самому контролювати дії студента, а й досягти здійснення ним свідомого самоаналізу, самоконтролю та самооцінки власної роботи, що свідчитиме про вмотивованість його навчальної діяльності.

Викладач не має права нехтувати й таким механізмом, як перетворення моральної мотивації в навчальну. Мова йде про прищеплення студентові відповідальності за результати навчання, яку він несе перед навчальним закладом, викладачем, батьками, одногрупниками та собою. Реалізація цього механізму можлива через відповідні бесіди, демонстрацію прикладів правильного ставлення до справи та відповідних позитивних наслідків, спільну роботу викладача і студентів, розуміння ними взаємозв'язку між поточним матеріалом та наступним, що обумовлює потребу в обов'язковості виконання поточного завдання й подолання будь-яких труднощів тощо.

Наступним принципом роботи викладача, що визначає особистісний чинник при проектуванні самостійної роботи є принцип культивування процесу самоуправління самостійною навчальною діяльністю студента. Цей принцип надає студентові статус не виконавця, а рівноправного учасника процесу навчання і, зокрема, процесу управління самостійною роботою. Нові функції та обов'язки майбутнього фахівця включають оперативне та тривале планування самостійної роботи, пошук завдань і необхідних для їх виконання матеріалів, самоконтроль виконання, поточне самооцінювання, організацію робочого місця, ініціювання комунікації з викладачем та ін. Це вимагає від студента високого рівня внутрішньої самоорганізації, що передбачає формування нових умінь та навичок, обумовлених внутрішніми перетвореннями. Ці вміння та навички згодом з

навчальних перетворюються в професійні, адже самоорганізаційна діяльність є для юриста провідною. Функція викладача за умови реалізації цього принципу перетворюється на допоміжну. Здатність до самоуправління має почати формуватися в студента на першому курсі, а на старших курсах він стає самодостатньою особистістю, спроможною самостійно визначати та розв'язувати завдання освітнього та професійного змісту.

Висновки та перспективи подальших розвідок. Нами вивчено чотири принципи щодо врахування особистісного аспекту при проектуванні самостійної навчальної діяльності майбутніх юристів. Вони визначають створення умов для усвідомлення студентами значущості набуття професійних знань, необхідність опори на особистісно орієнтований підхід при доборі навчальних завдань, усебічне забезпечення мотивації самостійної навчальної діяльності та культивування процесу самоуправління з боку студента. Результати дослідження створюють умови для подальшого вироблення технологічних підходів у проектуванні самостійної роботи та для визначення функцій суб'єктів управління самостійною навчальною діяльністю студентів юридичних спеціальностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зубра А. С. Культура умственного труда студента : пособие для студентов высших учебных заведений / А. С. Зубра. – Минск : Дикта, 2006. – 228 с.
2. Малихін О. В. Теоретико-методологічні засади організації самостійної навчальної діяльності студентів вищих навчальних закладів : дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.09 / О. В. Малихін ; Криворізь. держ. пед. ун-т. – Кривий ріг, 2009. – 504 с.
3. Кучерявий А. О. Основи самостійної навчальної діяльності : навч. посіб. / А. О. Кучерявий, М. В. Балко. – Донецьк : ДЮІ ЛДУВС, 2010. – 200 с.
4. Кучерявий А. О. Проектування самостійної роботи студентів юридичних спеціальностей : навч. посіб. / А. О. Кучерявий, М. Л. Шелухін, В. В. Кадала та ін. ; за заг. редакцією А. О. Кучерявого. – Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. – 200 с.
5. Солдатенко М. М. Теорія і практика самостійної пізнавальної діяльності : монографія / М. М. Солдатенко. – К. : Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2006. – 198 с.
6. Яворська Г. Х. Соціально-професійна зрілість курсантів вищих закладів освіти МВС України : монографія. – Одеса : ПЛАСКЕ ЗАТ, 2005. – 408 с.

РЕЗЮМЕ

Кучерявий А. А. Личностный аспект в проектировочных принципах управления самостоятельной учебной деятельностью будущих юристов.

Самостоятельная работа студентов становится все более востребованной в учебном процессе высшей школы. Это относится и к подготовке юристов. Статья посвящена решению вопроса учета личностного аспекта при проектировании самостоятельной работы будущих юристов. В исследовании изучены принципы, которые определяют ориентацию студентов на осознание значимости приобретения профессиональных знаний, учет требований лично ориентированного обучения, обеспечение мотивации студента и культивирование

процесса самоуправлення. Результаты исследования позволяют начать изучение функций субъектов управления самостоятельной работой будущих юристов.

Ключевые слова: управление, самостоятельная работа студентов, учебные задания, принципы, будущие юристы, преподаватели, потребность, знание.

SUMMARY

Kucheryaviy A. The personal aspect of the designing principles of management of future lawyers' self-learning activity.

The students' self-learning work is becoming more popular in higher school's educational process. This applies to the training of lawyers. The article is devoted to the solution of a question of the accounting of personal aspect at designing of future lawyers' self-learning work. Principles that determine the orientation of students to realization of significance of acquisition of professional knowledge, the account of requirements of the person-oriented education, the providing of motivation of student and the cultivation of process of self-government, are studied in the research. Design principles to the necessities of future lawyer are oriented. The first principle provides the self-value of didactic aim for students. It is necessary to future lawyers for self-control of the quality of education. Student's interest depends on their awareness of the importance of educational material, practical and creative nature of tasks of self-learning work. Demonstration of social and professional value of knowledge is important. This meaning should be displayed in the selection of practical exercises. Educator must use the tasks from lawyer's direct activity. Personal potential of knowledge will be realized when the students are oriented to permanent self-examination of general and professional development. Students need self-realization at implementation of self-learning tasks for awareness of the importance of knowledge. Differentiated selection of tasks by content and the level of complication is one of the aspects of realization of the students' needs. A student must understand the benefit of knowledge for implementation of subsequent educational tasks and professional activity.

The second principle requires from the educator of the account of individual features of students. The educator must study the person, take into account the tendencies of cognitive interests and needs of most students. An educator must take into account the features of cadets' collective at preparation of employees of law enforcement authorities. Quality of methodological support, complexity and number of educational tasks, the general conditions of training are provided by personal orientation training. Selection of tasks must take into account the students' learning abilities.

The third principle provides the presence of self-motivation of students' educational activity. An educator must create conditions for the actualization of students' educational needs. The first mechanism of forming of motivation provides the future lawyers' professional and educational self-realization. The second mechanism unites the students' educational and social needs. The third mechanism is conditioned by requirements to self-learning work. A fourth mechanism transforms moral motivation in training one.

The next designing principle provides future lawyers' self-management of self-learning activity. A student is a full participant in the learning process and the management by self-learning activity. An educator must give help to the student in self-government by self-learning.

Study of principles allows to begin the study of functions of subjects of management of future lawyers' self-learning work.

Key words: management, students' self-learning work, learning tasks, principles, future lawyers, educators, need, knowledge.